

Ča je dobro znati od škol?

(i. h.)

Skoro u svakom našem hrvatskom selu ima nekoliko studentov i studenkinj. A mi se moramo veseliti, da je imamo, ar oni su naše ufanje. Ti djaki i studentice (študenjkinje) čedu jednoč svršit svoje škole pa čedu se kot duhovniki, učitelji, učiteljice, mermiki, vračitelji, tajniki, povratit opet u svoj narod, u naša sela, odakle su izašli, ili u urede različnih zemaljskih oblasti i oni čedu za mnogo bolje razumiti nas, a mi opet nje, nego ako su tuđinci. A uz to su naši učni ljudi, ako su oni svisni, dobri Hrvati, zajedno i najvaljaniji čuvari našega jezika i uzdržavatelji naše narodnosti.

Nut, kad ovi naši djaki zajdu na ferije domom, u svoje rodjeno selo, pak lipo po ředu poišču, kot se to dostoji, svoje rodjake, strica, tetu i ujnu, izvidi se, da jedan od njih ide u gimnaziju, drugi opet u realku, treti u preparandiju, a četrti na vseučilišće. Onda se stric Dani, kad ta imena čuje, postirže za uhom ter veli svojemu sinovcu djaku:

— Moj dragi, ja ne razumim tih škol. To mi moraš razložiti.

A djak je ljubezan dičak i rado vidi svojega strica Danija sa sedimi vlasii ter mu počne kazati:

— Glejte, striča, veli, škole se obično dila na tri stupnje, naimre na niže ili početne škole, na sridnje škole i na visoke škole. Niže škole su naše selske škole, kamo ste i vi išli, i kamo vaša dica idu.

— Mer kad bi nek i rado išla. Ali kad bi nek ti vidil to ukunjanje vsaki dan jutro, kad je triba u školu, osebujno kod dičakov. A ja je goñim, ar bih rado vidil, da budu jednoč već znali, nego ja.

— Pak to je i pravo mišljenje. Svit mora napredovat. Ali posluhnite sada dalje. Ako hoćete, da jedan od vaših dičakov još već bude znal, ar mu kanite svoje gospodarstvo naprikdat, ili ima on volju, da bude

štar, žandar ili — s jednom ričom „bolji, varoški človik“, ki si laglje zasluzuje svoj kruh, onda ćete ga poslat po četirtom razredu domaće škole u gradjansku školu, u koj po nimšku velu Bürgerschule. Ova spada med niže i sridnje škole. Ima takovih zemal, kađe i seljačka dica skoro vsa potiskuju tu školu, i potom se ne sramuju vratiti najzad na očevo polje ter je obdelivat.

— To i nij čemerno. Ali kod nas je drugačije. Kad kod nas naćini gdo nek četire škole, pak mora po tom domom, onda obično nije niti seljak, a niti „učan človik“, ne more se već dobro smestiti med nami i postane večkrat nesričan. Ali ja bih zato vsejedno dal bar jedno-ga od svojih dičakov u takovu gradjansku školu, kad bi je bilo kađe ovde u našoj sredini.

— Bome, bila bi jur skrajna potriboća, da bi si naša mnogobrojna Hrvatska sela, na primer u sridnjem Gradišću, zgradila skupnom moćom jednu gradjansku školu, ku bi mogli učeniki iz različnih naših sel danas, kad je autobusni promet tako razvijen, lagodno potiskovat. No, morabit, da kad mine ova svitska kri-za, dojt će jednoč i do toga... Ali nazdavno su najveći del tih škol pretvorili na takozvane glavne škole ili Hauptschule, u kih uču i latinski jezik pak je zato sada jednomu djaku ki se kani dalje študirat, laglje, da prestupi u jednu sridnju školu.

— A kako imam zvat učitelja takovih škol, ako koč idem za dica-kom pogledat?

— Recite mu Fachlehrer, ča je po hrvatsku stručni učitelj. — Izvan ovih škol imaju još i imuši, učeniki obrtničtva svoje obrtničke škole ili Gewerbeschule.

— A kad gdo ima velje od početka nakanjenje, da se više študira?

Takov stupi iz četrtoga ili

gimnaziju ili u realku. Gimnazija je grčka rič i zlamenuje po hrvatsku vežbališće ili mesto za vežbanje tela, ko ime je pak preneseno na školu, u koj se djaki vežbaju ili razvijaju u znanosti. Značajno za ovu školu je, da se u njoj podučavaju starinski, to je klasički jeziki, naimre latinski i grčki. Zato moraju u ovu školu pojt vsi oni, ki ove jezike u svojem kasnijem zvanju tribaju, to su duhovniki, vračitelji i drugi. Realka (Realgymnasium) opet je jako spodobna gimnaziji, nek ča se ovde u podučavanju veća pažnja posvećuje onim naukom, ki su za sadašnji praktični ili realni život potribni, pak i živim modernim jezikom, kot su na primer francuski i engleski... Gimnazija i realka jesu prave sridnje škole. S njimi na jednom stupnju stoju preparandije, to je: pripravne škole za učitelje i učiteljice. Učitelje ovih trih škol zovemo obično „profesori“. Ova rič dohaja iz latinskoga glagola „profiteri“ i po hrvatsku zlamenuje človik, ki u školi djakom izjavlja ili predava, tako predavača.

— A ča je to za škole, kamo to Naci Pitkin ide?

— To je trgovačka škola, Handelschule. Takaj jedna vrst sridnje škole, a iz nje izhajaju pisci knjigovodje velikih trgovin, trgovačkih poduzćećev i spodobni. Ona dura ovde u Austriji dvi leta, a stupi se u nju obično iz četrtoga razreda glavne ili ke sridnje škole.

Tu rič sam jur stokrat čul od vas, studentov.

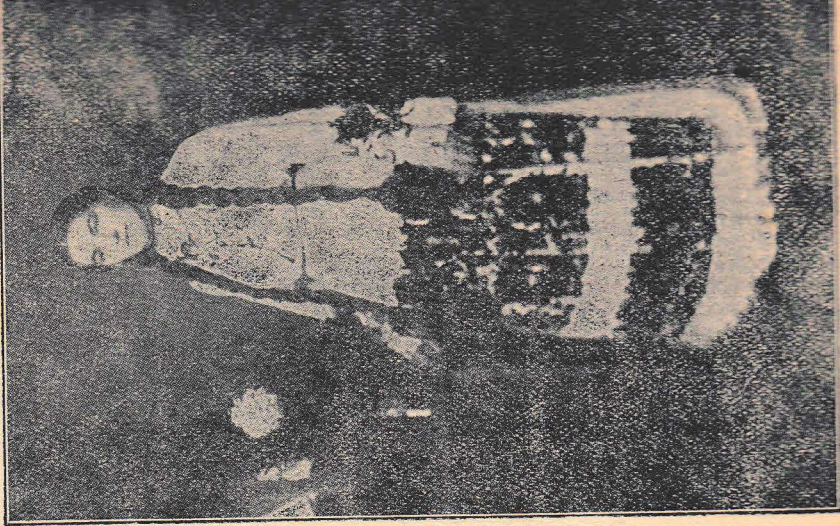
— Matura je latinska rič, po našu znači ispit zrelosti, to je on zadnji ispit, eksamen, koga mora djak jedne sridnje škole na koncu osmoga razreda položiti, i ako mu se to ugoda, onda je, da tako velim, zrel, da stupi u visoke škole.

— Kako je na tih visokih školah?

— Kad djak jedne sridnje škole dostane u ruke svidočbu zrelosti...

— Onda se prije dobro izmu-

— Da ča. Pak to si je i zasluzil. No, po tom se mora, ako ne kani ostat za vas svoj žitak nek kakov niži činovnik, nego hoće biti „ča vi-še“ pak i slobodniji, samostalniji človik, onda se mora, ako se još nije, odlučiti, da ča kani zapravo biti. Kad tako lako, ar su vsa zvanja prepuna učnimi ljudii, ide na visoku školu. Najvažnija visoka škola je univerzitet, čemu mi po hrvatsku velimo vseučilišće, ar se na njem podučava zaistinu vsakakova znanost. Ali na vseučilišću ne uči vsaki djak vse, ne sluša vse „docente“ ili učitelje, ke zovemo obično i profesori. Ovi su ne samo osebujno učni ljudi, nego zvećega pravi učenjaki, ki pišu znanstvene knjige... Tako, da ponovim, djak vseučilišća ne študira vse znanosti, ke se onde predavaju,

nego sluša samo one predmete, nauke, ki su mu za svoje buduće zvanje potrebni pak od vseučilišća i prepisani. Zato se vseučilišće dijeli na več fakultetov. Fakultet ili fakultetas znači zapravo „sposobnost“, a danas se tako imenuje jedan odel ili odijeljenje vseučilišća.

— Dobro. Sad mi povij, na kom fakultetu se ki izuču.

— Rado. Nek ča ovi odeli imaju vsejedno, da vam to raztumačim.... Tako: budući duhovnik uču teologiju, to je bogoslovlje, a on se zove bogoslovac; sudac ter odvjetnik ili advokat študira jus, to je pravo, ter mu zato velimo pravnik; vračitelj ide na medicinski ili vračiteljski fakultet, a ljekarnik, komu mi velimo patikar, na farmaceutski ili ljekarnički odel; budući profesori opet uču filozofiju ili mudrosljublje.

— Aha, zano su tako mudri i uvik zamišljeni. Si jur čul za onoga profesora, ki, kad si je kanil jednoč jaje na meki, stavil je ure u vruću vodu, a jaje zel u ruke, da kontrolira čas kuhanja?

— Da ča, strice! A vi, ste čuli za onoga drugoga, ki je došal tako moka iz šetnje, da je nek drhtetal, pak se je svikal i povall kišobran u stelju, a on se postavil u nugalj, da se izcidi?

— No, hvala Bogu! Pak ča j' bilo iz njega?

— A ča će bit. Unjavku je dostal.

— Ali vsi profesori vsejedno ne smu bit takovi, ar onda bi ljudi jur zdavno na glavi išli.... A sada me još interesira, kade se uču inženiri.

— Inženirov je već vrsti. Jedni uču graditeljstvo, drugi cestogradnju, pak opet kemiju, brodogradnju, strojarstvo i tako dalje, a to vse na visokoj tehničkoj školi. Tehnika, od grčke riči „tehne“, zlamenuje vještinu ili šikanost.

— A mer su i šikani, ti inženiri. Ča su jur vsega pronašli, dalo nje kada!... A kade se je izučil naš kasnar Bilić?

— Na ekonomskoj ili gospodarskoj visokoj školi. Visokih škol, kim velimo i akademija, ima još i za druga zanimanja, tako za svitsku trgovinu, za muziku, slikarstvo i kiparstvo, još i za pjevanje i glumjenje ili igranje u kazališću....

— Nuder neka!... Ti se nek šališ!

— Ne šalim se, striča, verujte mi. To vse, i jačenje ter igranje u teatri, mora se človik mučno naučit....

— No, onda već ništ ne ču reć. Sada nek još jedno pitanje. Razložder mi ti jednoč, ča zapravo zlamenuju ona dva slova „dr.“ pred jednim imēnom?

— To je doktor, ili po hrvatsku „učitelj“. Ta doktorat dostaje se ovako: Kad djak vseučilišća položi „ostre ispite“, kim onde velu „rigorozu“, i dobene diplomu....

— Čekaj! To opet nij hrvatska rič.

— Ne. Ona je grčka i je nekada značila pismo sastavljeno na dva tablice, a sada diplomom zovemo svidočku ili pokazanje.... No, kad tako svršeni djak dobene diplomu, onda ima pravo, da bude promoviran ili promaknut na čast doktora. Ov naslov se dijli onim, ki su u nekoj struki ili znanosti stekli takovu naobrazbu, da moru tu znanost i predavati. Doktorat je najviša akademska čast. Ima doktorov bogoslovlja i mudroznanja, na pr. med duhovnikih i profesorih, pak doktorov tehnike, med inženirih, a vračitelji, suci i odvjetniki moraju vsi imati doktorat.

— A kad ćeš ti postat doktor?

— Tamo da i za dva leta. Sada sam još akademičar.

— No, hvala ti lipa na razlaganju, gospon akademičar!

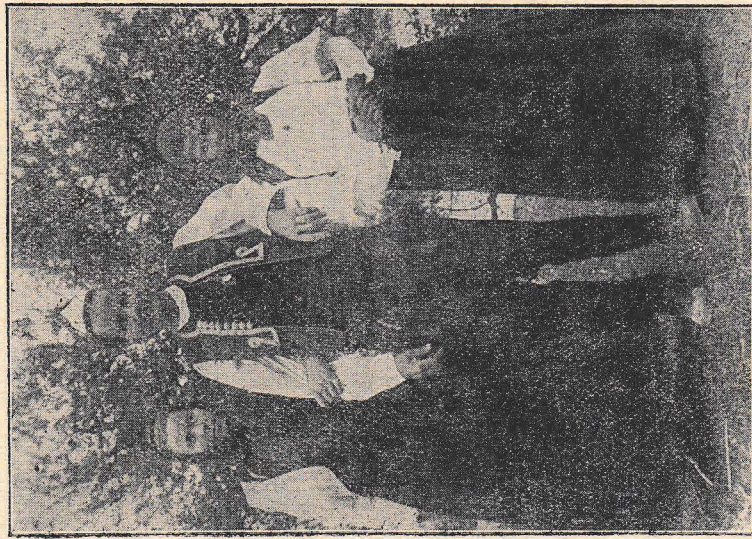
Stvari na Balkanu.

Napisal Petar Jandrišević.

Ne kanim ja prirodopis balkanskih stvari napisat, ar kakovih izvanrednih i osebnijih stvari na balkanu nij, nego već povidat bih rad, ča sam ja s ovimi stvari poslaimal.

I. Mrcinari, zdravstvenari, pak pometaći u Sandžaku.

Vsakomu, ki prvi put u kakov turski varoš dojde, napade mu ta velika množina kuckov, mačak pak

Narodna nošnja iz okolice Trinja u Dalmaciji.

gavčice (male vrane sa surom glavom) po ulicah i dvorih, — pak kragujev ili belih strvinarov (orlov) u brigih, i dalje od varošev, po cestah.

Kucki i mačke gospodarov nijmaju, nigdo je ne krmi, nigdo se za

čene, oderane su ove siromaške stvari; kad ih ali ne b' gor tako jako čuda bilo, bi na ulicah turskih varošev zano još dobro živit mogle, ča Turak vse, česa sam pojist ne morali ne će (kotno drob, košće i vaskarkove ostanke od hrane), na ulicu van hiti. Ovo potrošu ovi kucki, ove mačke pak gavčice. Bar kako su tako ova stvorenja tudjincu kroz njevu veliku buku, ku stalno načinjaju, pak kroz njevo oderano vanjsko, neugo-

dne, — u ovih varoših su ravno jedna potrebnost, ar one su zdravstvenari i pometaći ovih varošev ili sel. I ča su kucki, mačke pak gavčice u seli pak varoši, to su kragujev vani po cestah pak po polju, namre mrcinari (šintari). Ar